

ŽEMAIČIŲ BENDRUOMENIŲ TERITORINĖ ORGANIZACIJA X–XII AMŽIUJE

Rolandas Tučas

Vilniaus universitetas, M. K. Čiurlionio g. 21/27, LT-03101, Vilnius

El. paštas: tucas@walla.com

Įvadas

Teritorijos apgyvenimas, žmogaus ir jo aplinkos sisteminiai ryšiai visada domino įvairių mokslo sričių tyrinėtojus. Tirti dabartines teritorijos apgyvenimo sistemas yra gana patogu. Informacijos gausa, išsamios duomenų bazės, pasirinkta tinkama metodika, išaugusios techninės galimybės išplečia mokslinius darbus. Šiuo požiūriu žymiai sudėtingiau tyrinėti priešistorines teritorijos apgyvenimo sistemas. Laikas sekina žmonių atmintį, vėlesnių nuogulų klodai paslepia veiklos pėdsakus. Žinoma, daugelio dešimtmečių archeologų, kraštotyriminkų darbai šiek tiek praskleidžia šią uždangą. Daug kas žmogaus vėlesnės veiklos ar gamtos jau negrįžtamai sunaikinta, daug ką vis dar dengia stori nuogulų klodai. Galima konstatuoti, kad turimi duomenys apie priešistorinę, rašytiniuose šaltiniuose nefiksuotą, žmonių veiklą nėra išsamūs. Todėl archeologijoje ar istorinėje geografijoje apstu prielaidų, prieštarų hipotezių. Tačiau šiandien sukauptos didelės archeologinių tyrimų duomenų bazės, įsisavintos juos sparčiai apdoroti padedančios technologijos (geografijos informacijos sistemos – GIS ir pan.) įgalina atlikti platesnių apibendrinančių darbų, kurie dar prieš kokius du dešimtmečius atrodė neįveikiami. Šiame kontekste vis populiarėja tarpdisciplininiai tyrimai. Į kiekvieną reiškinį, tarp jų ir į archaišką antropogeniškai pakeistą kraštovaizdį, jau žvelgiama sistemiškai. Archeologai vis dažniau tyrimuose naudoja kartografinės analizės, matematinius statistinius, gamtos moksluose taikomus tyrimo metodus (Genys, 1989, 1995; Grau Mira, 2003; Hill, Lucy, Sorensen, 2001; Lang, 2003; Menotti, 2003; Simniškytė–Strimaitienė, 2004; Vaskas, 2001; Zabiela, 1995). O kartu vis dažniau iki šiol tradiciniais archeologijos mokslo tyrimo objektais buvę praeities žmonių veiklos pėdsakai patraukia ir kitų sričių mokslininkų dėmesį (Berglund, Malmer, Pearsson, 1991; Kavoliūtė, 2000, 2004; Lageras, 1996; Sahlqvist, 2001). Ši visuotinė tendencija, per kelis pastaruosius dešimtmečius išpopuliarėjusi Vakaruose (ypač Vakarų Europoje), jau pamažu ryškėja ir Lietuvos moksle. Tam turi įtakos ir regioninės politikos įtakotas teritorijos rajonavimo, skirstymo regionais poreikis. Todėl dažnai tokie, ypač nedidelių teritorijų (geografiškai apibrėžtų regionų, mikroregionų), tyrimai yra ir taikomojo pobūdžio (Goudie, 1987). Jais analizuojama priešistorinių bendruomenių socialinė struktūra, teritorinė organizacija. Vėl populiarėja *Centro ir periferijos* teorija (Grau Mira, 2003; Hamerow, 2002; Hedeager, 1992; Jarockis, 2003; Kuna, 1991; Lang, 2003; Sahlqvist, 2001; Simniškytė–Strimaitienė, 2004; Vaskas, 2001). Stipriai išaugusių regionų apgyvenimo sistemų tyrimų kontekste (pirmiausia Vakarų Europoje) tapo populiarūs kompleksiniai paleogeografiniai regioniniai tyrimai, apimantys archeologinį, paleogeografinį, paleobotaninį ir kitokio pobūdžio pasirinkto regiono ištyrimą (Berglund, Malmer, Pearsson, 1991; Goudie, 1987; Lageras, 1996; Lang, 2003; Menotti, 2003; Sahlqvist, 2001; Simniškytė–Strimaitienė, 2004).

Lietuvoje priešistorines teritorijos apgyvenimo sistemas (visos šalies ar jos istorinių–etninių regionų) įvairiais aspektais tyrinėjo T. Baranauskas ir G. Zabiela (1992, 1995, 1996),

J. Genys (1989), R. Jarockis (2003), F. Kavoliutė (2000, 2004), A. Simniškytė–Strimaitienė (2004), K. Šešelgis (1989, 1996), V. Žulkus (2004) ir kt.

Šis straipsnis taip pat parengtas archaiškos teritorijos apgyvenimo sistemos tyrimų pagrindu (Tučas, 2004). Pasirinktas stebėtinais menkais šiuo aspektu tirtas X–XII a. Žemaitijos etnokultūrinis regionas. Šio tyrimo tikslas yra X–XII a. žemaičių teritorinių bendruomenių erdvinės sklaidos ir hipotetinių ryšių tarp jų nustatymas. Tačiau dėl objektyvių bei subjektyvių priežasčių (duomenų bazės neišbaigtumas ir pan.) šiuo atveju daugiau dėmesio skirta tinkamos metodikos tokio pobūdžio tyrimams parengimui, detalesnę Lietuvos regionų (šio ir kitų) apgyvenimo sistemos analizę paliekant ateičiai. Dabartinio darbo tikslui pasiekti reikėjo įgyvendinti šiuos uždavinius:

- sukurti teritorijos apgyvenimo tyrimams tinkamą X–XII a. Žemaitijos etnokultūrinio regiono archeologijos objektų duomenų bazę, juos pažymėti kartografiniame vaizde;
- kartografiniame vaizde ir duomenų bazėje sujungti teritorinių žmonių bendruomenių naudotus vienalaikius archeologijos objektus į jų kompleksus, kurių pagrindu būtų galima išskirti buvusius teritorinių bendruomenių intensyvaus naudojimo arealus;
- suranguoti ir sugrupuoti X–XII a. Žemaitijos etnokultūrinio regiono teritorinių bendruomenių archeologijos objektus ar jų kompleksus į hierarchijos grupes, kurių pagrindu būtų galima įvertinti išskirtųjų teritorinių bendruomenių santykinę hierarchinę „svorį“ kitų šio regiono (ypač kaimyninių) teritorinių bendruomenių atžvilgiu;
- atlikti preliminarią X–XII a. Žemaitijos etnokultūrinio regiono apgyvenimo sistemos erdvinę faktoriinę analizę (nurodant trijų pakopų hierarchinius hipotetinius ryšius – kur tai įmanoma).

1. Metodika

X–XII a. Žemaitijos etnokultūriniam regionui priskirtinų įvairios paskirties – gyvenamosios (ir gyvenamosios–gynybinės), laidojimo ir kt. – archeologijos objektų kartografavimui bei vėlesnei kartografiniai analizei atlikti naudotasi *Arc View 3.2a* ir *Arc GIS* programomis bei jų plėtiniais (*Spatial Analyst* ir kt.). Pasirinktas darbinis 1:50 000 mastelis. Programos *Arc GIS* modulių *Arc Map* skenuoti 1:50 000 mastelio žemėlapiai buvo susieti su LKS 94 koordinačių sistema. Ant šio rastrinio pagrindo įskaitmeninti kartografinio pagrindo bei teminiai sluoksniai. Duomenų bazė buvo kuriama teminių sluoksnių atributinių lentelių pavidalu. Šio pasirinkimo didžiausias privalumas yra tas, kad duomenų bazė tiesiogiai susieta su grafiniu vaizdu: darbas su duomenų baze keičia grafinį vaizdą. Pagrindiniai sudarytos duomenų bazės informacijos šaltiniai: Nekilnojamųjų kultūros vertybių registro Archeologinių vietų sąrašas (administruojamas Lietuvos kultūros paveldo centro – KPC); KPC sudarinėjamos archeologijos objektų laikmenos; sovietmetyje sudaryti saugomų respublikinės ir vietinės reikšmės archeologijos paminklų sąrašai bei naujų objektų įtraukimo ar sunaikintų, netiksliai identifikuotų ir pan. išbraukimo iš jų dokumentai; stacionarių ir žvalgomųjų archeologinių tyrimų bei archeologijos objektų žvalgymo ataskaitos (saugomos Lietuvos istorijos instituto – LII ir KPC archyvuose); archeologijos literatūra; kartografinė medžiaga (sovietmetyje sudarinėti 1:10 000 mastelio ūkių ir kitokių teritorijų planai) ir kt.

Reikia pripažinti, kad sukurta tik preliminari duomenų bazė. Pirmiausia todėl, kad nemažos dalies archeologijos objektų datavimas ir jų kultūrinė priklausomybė kol kas tik spėjama ar iš viso nėra aiški. Be to, dalis sunaikintų archeologijos objektų iš viso nebuvo kartografuoti. Ramina tik tai, kad tokia duomenų bazė, suvokiant archeologijos mokslo specifiką, iš principo ir negali būti baigtinė. Randama vis naujų archeologijos objektų, didėja iš anksčiau žinomų objektų ištirtumo laipsnis. Tad šiame kontekste reikalinga nuolatinė situacijos stebėseną, nuolatinis duomenų bazės atnaujinimas ir periodiška kartografinė analizė.

Sujungiant archeologijos objektus į jų kompleksus laikytasi principo, kad kompleksą gali sudaryti, t.y. vienos teritorinės žmonių bendruomenės galėjo būti naudojami, viena laikiai archeologijos objektai, vienas nuo kito nutolę iki 1 km. Tam tikslui *Arc View 3.2a* programa 1 km spinduliu buvo buferizuoti X–XII a. žemaičiams priskirtini archeologijos objektai. Po to, atsižvelgiant į teritorines gretimybes, geografinės aplinkos ypatybes, vizualiniu kokybiniu metodu koreguoti buferizavimo būdu gauti arealai. Taip buvo pavaizduoti preliminarūs teritorinių bendruomenių intensyvaus naudojimo arealai.

Archeologijos objektų kompleksai (ar pavieniai objektai) ranguoti ir jų hierarchiniai „svoriai“ sugrupuoti aksiologijoje plačiai taikomu kvalimetrinės analizės lyginamuoju metodu (Kavaliauskas, 1992). Pagrindiniu teritorinės bendruomenės hierarchinio „svorio“ nustatymo kriterijumi pasirinktas bendruomenės naudotų archeologijos objektų požymių ir jų parametrų, parodančių bendruomenės gynybinę galią, vertinimas. Tai gana patogu, nes išoriniai, su gynybiniu pajėgumu susiję archeologijos objektų požymiai dar ir dabar yra ryškūs, nesunkiai išmatuojami. Kur kas sudėtingiau įvertinti teritorinių bendruomenių ekonominę galią. Tam tikslui būtini detalūs archeologiniai tyrimai. Reikia pripažinti, kad nors ir buvo siekiama archeologijos objektus ar jų kompleksus vertinti kompleksiškai, pagrindinis „svoris“ kvalimetrinėje analizėje teko piliakalniams. Tame laikotarpyje žemaičiai mirusiuosius laidodavo plokštiniuose kapinyuose, kurie jokių išorinių požymių (skirtingai nei Rytų Lietuvos pilkapiai) neturi. Žinoma, tikslinga buvo atlikti tyrinėtų kapynų medžiagos analizę (įkapių, ypač ginklų, kiekis, jų proporcijos ir pan.) (Simniškytė–Strimaitienė, 2004), tačiau šiame tyrime to nebuvo daroma. Archeologijos objektų požymiai bei tų požymių parametrai buvo sugrupuoti į kelias skirtingos svarbos požymių grupes bei pogrupius ir gauti balai susumuoti tik tose grupėse bei pogrupiuose. Tačiau ir čia, įvertinus didelės dalies archeologinių objektų stipraus suardymo laipsnį, atsižvelgiant į kitų požymių kombinacijas bei jų kuriamą kontekstą, buvo atsisakyta mechaniško matricos formavimo ir matematiškai tikslų jos transformacijų. Vertinta tiesiog sumuojant balus požymių grupėse ir pogrupiuose pačioje lentelėje. Visos X–XII a. Žemaitijos teritorinės bendruomenės pagal jų naudotų archeologijos objektų ar jų kompleksų požymius ir tų požymių rodiklius buvo suskirstytos į klasterines grupes (Tučas, 2004).

Tokiu būdu buvo sukurtas trijų pakopų teritorinių bendruomenių hierarchinio pavaldumo (šio pasirinkimo motyvai bus aptarti vėliau) pagrindas erdvinei faktorinei analizei, hipotetinių ryšių tarp teritoriškai gretimų bendruomenių (kur tai įmanoma) atskleidimui.

2. Teritorinių bendruomenių samprata

Visus archeologijos teritorinius objektus galima sugrupuoti į kelias tipologines grupes:

- *gyvenamosios ir gyvenamosios–gynybinės paskirties objektai* (piliakalniai, piliavietės, dvarvietės, senosios miestų vietos, įtvirtintos ir neįtvirtintos gyvenvietės, stovyklavietės ir pan.);

- *laidojimo objektai* (kapynai, pilkapynai);

- *sakralinės paskirties objektai* (alkvietės, alkakalniai, mitologiniai akmenys ir pan.);

- *archeologijos techniniai, agrotechniniai ir kt. įrenginiai* (kūlgrindos, medgrindos, senosios žemdirbystės vietos (laukai) ir pan.).

Archeologijos sakralinės paskirties objektų ir archeologijos techninių, agrotechninių ir kt. įrenginių žinoma labai nedaug. Pastaraisiais metais jų skaičius (ypač senųjų žemdirbystės vietų) didėja, tačiau dauguma jų vis dar neįtraukti į oficialiuosius saugomų archeologijos objektų sąrašus. Kol kas, trūkstant duomenų, tyrimų, sudėtinga objektus, ypač sakralinės paskirties, datuoti. Tad šiame tyrime buvo apsiribota tik pirmųjų dviejų, svarbiausiųjų, grupių

(gyvenamosios ir gyvenamosios–gynybinės bei laidojimo paskirties) archeologijos objektams, priskirtinai X–XII a. Tokie gyvenamosios ir gyvenamosios–gynybinės paskirties archeologijos objektai, kaip stovyklavietės, piliavietės, dvarvietės, senosios miestų vietos, su nedidelėmis išimtimis (Varniai), nėra būdingi šiam laikotarpiui.

Analizuojant archeologijos gyvenamosios, gyvenamosios–gynybinės bei laidojimo paskirties objektų sklaidą nagrinėjamoje teritorijoje vadovautasi paprasta logine prielaida, kad šių grupių (ir ne tik šių) to paties laikotarpio archeologijos objektai lokaliaje teritorijoje buvo susiję labai glaudžiais ryšiais ir sudarė nedideles lokalaus pobūdžio glaudžiai susijusių archeologijos objektų grupes – *archeologijos objektų kompleksus*. Savaiame suprantama, jei yra gyvenamosios ar gyvenamosios–gynybinės paskirties objektas, tai šalia turėjo būti ir kapinynas (taip pat sakralinės ir techninės bei agrotechninės paskirties objektai), ir atvirkščiai, jei žinomas kapinynas, tai šalia būta ir kitokios paskirties archeologijos objektų. Pavieniui tokie objektai egzistuoti negalėjo, nebent nedidelę išimtį čia sudarė kai kurie sakralinės paskirties objektai. Visiškai pritariu kai kurių tyrinėtojų nuomonei (Jarockis, 2003; Šešelgis, 1989, 1996), kad ta pati lokali teritorinė žmonių bendruomenė mirusiuosius laidojo viename kapinyne. Reiškia, galima daryti prielaidą, kad kito to paties laikotarpio kapinyno buvimas greita byloja apie gretimai gyvenusią, bet jau kitą bendruomenę. Tiesa, dvi gana arti esančios senovės gyvenvietės ar piliakalniai galėjo priklausyti ir tai pačiai bendruomenei. Žodis „greta“ reiškia, kad ne arčiau kaip už kelių šimtų metrų. Jei tokie objektai yra visiškai šalia vienas kito, tai galima daryti prielaidą, kad čia buvo vienas objektas, kuris vėliau, dėl suardymo ir pan., suskaidytas.

Kartografiniame vaizde pažymint X–XII a. teritorinių žmonių bendruomenių intensyvaus naudojimo arealus, teko apsispręsti, koks gi buvo tas formalus maksimalus atstumas tarp tai pačiai bendruomenei priskirtinų archeologijos objektų, t. y. kada galima greta esančius archeologijos objektus priskirti tai pačiai bendruomenei, o kada jau reikia skirti atskirą kaimynystėje gyvenusią bendruomenę. Vienareikšmiai į tai atsakyti negalima. Kiekvienos atskiros teritorinės žmonių bendruomenės galimi labai individualūs variantai. Bene labiausiai tai priklausė nuo lokalsios teritorijos geografinių ypatybių: gamtinių kliūčių (plati upė, pelkės ir kt.), reljefo, dirvožemių ir pan. Manau, kad pakankamai pagrįsta kai kurių tyrinėtojų daroma loginė prielaida, kad agrarinių teritorinių bendruomenių intensyviai naudojamų (žemdirbystei, gyvulių ganymui) arealų spindulys (nuo gyvenamosios paskirties teritorinio objekto – kaimavietės, piliakalnio ir pan.) dažniausiai turėjo būti ne didesnis kaip 1 km (Simniškytė–Strimaitienė, 2004; Vasks, 2001). Tad ir vienos teritorinės bendruomenės naudotų archeologijos objektų kompleksą galėjo sudaryti objektai, esantys ne iki 1 km vienas nuo kito. Taip tiriamoje teritorijoje buvo išskirtos 104 žemaičiams priskirtinos X–XII a. teritorinės bendruomenės. Išskirtieji teritorinių bendruomenių intensyvaus naudojimo arealai tikrai nereiškia, kad bendruomenė gyveno izoliuotai. Tiksliau – čia jokių ribų išvedinėti ir negalima. Savaiame suprantama, bendruomenės naudojo ir atokesnes teritorijas, tačiau ne taip intensyviai. Tolstant nuo gyvenvietės aplinkinių teritorijų įsisavinimo laipsnis tolygiai mažėjo. Arčiausiai gyvenvietės plytėjo dirbami laukai, kiek toliau buvo ganomi galvijai, o medžiotojai klaidžiodavo dar atokesniuose apylinkių miškuose. Ir sunku čia atspėti, ar keletą, kartais net keliolika kilometrų nutolę plotai priklausė kuriai nors teritorinei bendruomenei, ar buvo visų aplinkinių bendruomenių bendro, santykinai neintensyvaus ūkinio naudojimo teritorijos.

3. Archeologijos objektų ir jų kompleksų kvalimetrinė analizė

Grupuoju X–XII a. Žemaitijos teritorinių bendruomenių hierarchinį „svorį“ žyminčius jų naudotų archeologijos objektų ar jų kompleksų požymius pagal svarbą į tų požymių grupes,

vadovautasi loginiu vertinimu. Žinoma, būtų objektyviau suranguoti ir sugrupuoti požymius atlikus ekspertų (archeologų) apklausą, bet tai nebuvo daroma. Kiek plačiau buvo pasiremta tik archeologo G. Zabielos išdėstytu požiūriu bei jo sudarytomis vėlyvųjų piliakalnių išorinių požymių palyginimo lentelėmis (Zabiela, 1995). Sudarinėjant požymių grupes ir pogrupius pirmiausia atsižvelgta į X–XII a. istorinį–politinį bei socialinį–ekonominį kontekstą. Vikingų antpuolių ir tarpgentinių vaidų, išaugusios socialinės–ekonominės diferenciacijos (ir individų, ir teritorinių bendruomenių) sąlygomis labai aktualus tapo teritorinių bendruomenių gynybinė galia. Ne kiekviena bendruomenė buvo pajėgi tinkamai pasirūpinti savo saugumu. Taigi teritorinės bendruomenės gynybinę galią atspindintys požymiai ir laikytini svarbiausiais. Savaime aišku, priešingame požymių spektro gale atsidūrė menką bendruomenės gynybinę galią rodantys arba iš viso su ja nesusiję požymiai. Deja, šiuo atveju vargu ar įmanoma visiškai išvengti tam tikro subjektyvumo. Pirmiausia, didelė dalis piliakalnių gynybinių įtvirtinimų apardyti ar visiškai sunaikinti vėlesnės žmogaus ūkinės veiklos ar sumenko savaime. Antra, kiek vėlesni istoriniai įvykiai (XIII–XV a. žemaičių kovos su vokiečių ordiniais) keitė ne tik krašto apgyvenimo sistemą, bet gerokai pakeitė ir dalies piliakalnių rodiklius (įrengti nauji gynybiniai įtvirtinimai ir pan.). Tiksliau nustatyti įvairių piliakalnių įrenginių chronologiją galima tik atlikus išsamius archeologinius tyrinėjimus. Deja, šiuo metu dauguma vėlyvųjų piliakalnių vis dar nėra detaliau tyrinėti. Ir trečia, vertinant labai svarbu atsižvelgti į kontekstą – kitus vertinamo objekto bruožus bei tų požymių parametrus, jų derinius. Pavyzdžiui, didelio ploto ir gerai įtvirtinta piliakalnio aikštelė, ypač kai dar jo papėdėje rasta gyvenvietė ar papilys, rodo labai įtakingą šio archeologinio komplekso naudotoją – teritorinę žmonių bendruomenę (Medvėgalio, Šatrijos, Burbiškių, Getautės ir kt.). Ir atvirkščiai, didelė, bet menkai įtvirtinta aikštelė, ypač kai papėdėje nerasta gyvenvietės, liudija, kad šį piliakalnį naudojusi bendruomenė gyveno tiesiog piliakalnio aikštelėje (dažniausiai tai ankstyvųjų piliakalnių bruožas, bet jis kartais tinka ir vėlyviesiems (Zabiela, 1995)), kad medinės pilies čia galėjo ir nebūti, o pati bendruomenė nebuvo labai jau įtakinga (pvz., Girgždūtės).

Tad vertinant archeologijos objektų ir jų kompleksų požymius pagal jų svarbą teritorinės bendruomenės pajėgumui jie buvo suskirstyti taip:

A. Aukščiausio rango (svarbiausių) požymių grupė. Jai priskirtini tie požymiai, kurie rodo išskirtinę teritorinės bendruomenės gynybinę galią, kartu dydį bei aukštą hierarchinį rangą tarp aplinkinių bendruomenių. Tokiais svarbiausiais požymiais laikytini:

A1. *Komplekse daugiau nei vienas piliakalnis* (Molavėnų ir Vilkų Lauko bendruomenės).

A2. *Piliakalnis(-iai) su priešpiliu(-iais)* (Getautės, Gudelių, Indijos, Kalvalių, Lyduvėnų, Medvėgalio, Molavėnų, Padievaičio, Vedrių ir Vilkų Lauko bendruomenės).

A3. *Piliakalnis(-iai) su papiliu(-iais)* (Burbiškių, Ivangėnų, Medvėgalio, Molavėnų, Padievaičio, Papilalio ir Šiuraičių bendruomenės).

A4. *Papildomi teigiami balai (1 arba 2) už aukštą ir labai aukštą įvertinimą žemesnio rango požymių grupėse* (Bilionių, Biržuvėnų, Bubių, Buožėnų, Burbaičių, Burbiškių, Dapkiškės, Getautės, Girgždūtės, Kubilių, Medvėgalio, Molavėnų, Padubysio, Pagramančio, Pakisio, Papilių, Rubinavo, Sėbų, Šatrijos, Šaukštelio, Vedrių, Vilkų Lauko ir Vydmantų (Vembūtų) bendruomenės) bei *neigiami balai už žemą įvertinimą žemesnio rango požymių grupėse* (taikyti tik bendruomenėms, prieš tai teigiamą balą gavusioms **A** požymių grupėje) (Šiuraičių bendruomenė).

B. Vidutinio rango požymių grupė. Joje išskirti du pogrupiai:

BA. Vidutinio rango svarbesniųjų požymių pogrupis. Šiam pogrupiui priskirti tokie požymiai, kurie patys savaime, atskirai paimti, dar nerodo teritorinės bendruomenės išskirtinio statuso (aukščiau minėtas pavyzdys su nevienareikšmiu piliakalnio aikštelės užimamo ploto traktavimu). Tačiau jos naudotam archeologijos objektui ar jų kompleksui turint antrą ar net trečią to paties pogrupio požymį, bendruomenės „svoris“ gerokai išauga, ir dėl šio „sinergetinio efekto“ teritorinė bendruomenė gauna papildomų balų ir gali drąsiai pretenduoti į aukščiausio hierarchinio rango teritorinių bendruomenių grupę (pvz., Bubių, Šatrijos, Šaukštelio bendruomenės). **BA** pogrupio požymiai yra:

BA5. *Didelį plotą užimanti(-čios) piliakalnio(-iu) aikštelė(-ės)* (parametrai: $>1000 \text{ m}^2 = 1$ balas; $>2000 \text{ m}^2 = 2$ balai).

BA6. *Piliakalnio(-iu) gynybinių įrenginių kiekis* (parametrai: nėra arba tik 1 = 0 balų; $>1 = 1$ balas; $>3 = 2$ balai).

BA7. *Didelį plotą užimanti piliakalnio(-iu) papėdės gyvenvietė* (parametrai: nebuvo, nerasta arba $<50000 \text{ m}^2 = 0$ balų; $>50000 \text{ m}^2 = 1$ balas; $>100000 \text{ m}^2 = 2$ balai).

BB. Vidutinio rango ne tokių svarbių požymių pogrupis. Šiam pogrupiui priskirti požymiai yra pakankamai svarbūs, rodo bendruomenės nemažą pajėgumą ir savarankiškumą. Tačiau teritorinė bendruomenė, kuriai priskirti archeologijos objektai turi tik šios grupės požymius, jau negali pretenduoti į aukštesnį kaip vidutinis rangą. **BB** pogrupio požymiai yra:

BB8. *Piliakalnio aikštelė užėmė didesnę nei 500 m² plotą.*

BB9. *Buvo piliakalnio papėdės gyvenvietė.*

BB10. *Kapinynas užėmė didesnę nei 3000 m² plotą.* Grupuojant Žemaitijos kapinynus pagal jų užimamą plotą nustatyta, kad daugumos jų plotas neviršijo ar kiek viršijo 2000 m², po to išsiskyrė keletas kapinynų, kurių plotas jau buvo virš 3000 m² (Gulbių, Kvėdarnos, Paalksnių, Pagrybio, Pašiaušės ir Žąsino). Tačiau tai gana subjektyvus požymis, nes dideli kapinynai dažniausiai yra datuojami ne vieno laikotarpio, mirusieji įvairiais laikotarpiais buvo laidojami skirtingose kapinyno vietose. Be to, nemažai kapinynų yra visiškai ar iš dalies sunaikinti, tad jų buvęs plotas nežinomas. Šio požymio objektyvumas ir jo reikšmė vertinimui labai padidėja kapinyną ištyrus (pagal vienalaikių (santykinių) palaidojimų skaičių galima spręsti apie buvusį bendruomenės gausumą ir pan.).

Papildomi požymiai didesnio svorio kvalimetrinėje analizėje neturi ir iš esmės jie tik patikslina pirmųjų grupių požymius, padeda apsispręsti abejotinais atvejais. Todėl jie ir nebuvo išskirti į atskirą požymių grupę. Tokie požymiai yra:

• *piliakalnio šlaitų aukštis* (nuo papėdės (maks.), parametrai: $<10 \text{ m}$; $>10 \text{ m}$; $>20 \text{ m}$) (susijęs su **BA6** požymiu);

• *piliakalnio aikštelę juosiančio pylimo aukštis* (nuo aikštelės (maks.), parametrai: $<2 \text{ m}$; $>2 \text{ m}$; $>5 \text{ m}$) (susijęs su **BA6** požymiu);

• *piliakalnio aikštelėje aptiktas kultūrinis sluoksnis* (svarbu ir jo storis);

• *plati chronologija: rasta lipdytos keramikos brūkšniuotu ir (arba) lygiu paviršiumi.* Tiriamam laikotarpiui būdinga lipdyta keramika grublėtu paviršiumi ir ankstyvoji žiesta (dažniausiai lipdyta ir apžiesta) keramika. Lipdyta brūkšninė keramika išplinta I tūkst. pr. Kr., o lygaus paviršiaus būdingesnė I tūkst. po Kr. (kaip ir lipdyta grublėtu paviršiumi keramika). Šių ankstyvesnių tipų keramikos radimas vėlyvajam geležies amžiui priskiriamame

archeologijos objekte liudija ilgalaikį to objekto naudojimą. Bėda tik ta, kad lipdyta brūkšninė keramika nebuvo būdinga Žemaitijos regionui, ir jos čia aptinkama labai mažai;

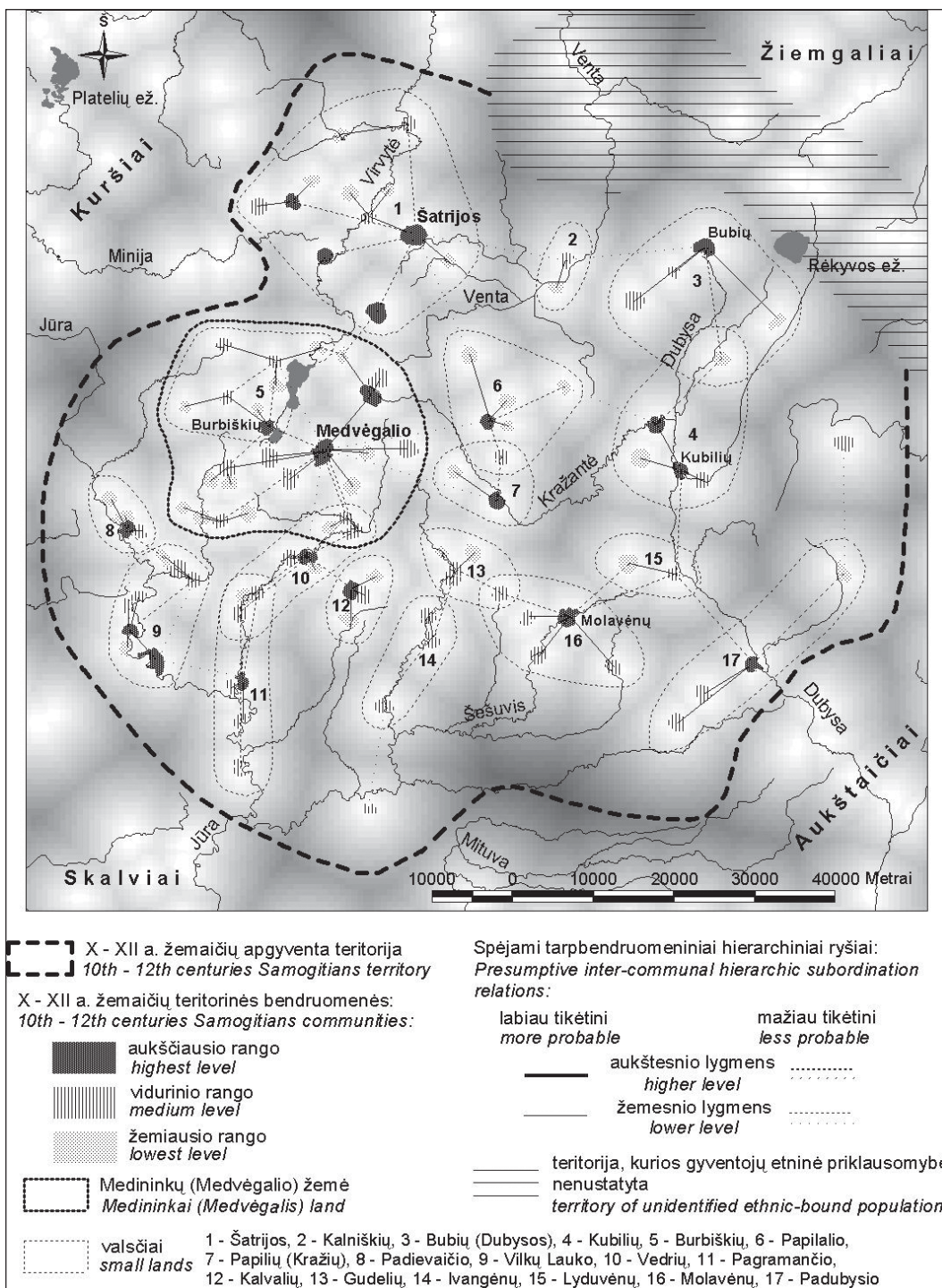
- *plati chronologija (pagal kapinynų datavimą).*

Galutinis rezultatas tas, kad visos 104 Žemaitijos regionui preliminariai priskirtos X–XII a. teritorinės bendruomenės buvo suranguotos ir sugrupuotos į tris hierarchinio svorio grupes. Dažniausiai aukščiausiosios įvertintos gerai įtvirtintus piliakalnius turėjusios bendruomenės (Bubių, Burbaičių, Burbiškių, Dapkiškės, Getautės, Girgždūtės, Kalvalių, Kubilių, Medvėgalio, Molavėnų, Padievaičio, Padubysio, Pagramančio, Papilalio, Papilių, Sėbų, Šatrijos, Šaukštelio, Vedrių ir Vilkų Lauko), o prasčiausiai – tos teritorinės bendruomenės, kurios išskirtos kapinynų ir (arba) neįtvirtintų gyvenviečių pagrindu.

4. Žemaičių bendruomenių teritorinė organizacija

Atlikus teritorinių bendruomenių naudotų archeologijos objektų ar jų kompleksų kvalimetrinę analizę, surangavus ir sugrupavus jas į hierarchinio „svorio“ grupes, buvo sukurtas pagrindas kitam žingsniui – teritorijos apgyvenimo sistemos faktorinei analizei. Šiame darbo etape įtrauktas dar vienas – teritorinės kaimynystės – veiksnys.

Atliekant tyrimą vadovautasi prielaida, kad pats X–XII a. Žemaitijos etnokultūrinis regionas dar nebuvo politiškai organizuotas, vientisos teritorinės administracinės struktūros, teritorinis darinys (archeologijos literatūroje dažnai dar vadinamas *genčių sąjunga*). Tačiau atskirose šio regiono dalyse jau galėjo būti visiškai susiformavusi kelių (greičiausiai trijų) hierarchinio pavaldumo lygmenų teritorinė administracinė sistema (kaimas – pilies apygarda – valsčius (mažoji žemė)). Tai patvirtina ir kvalimetrinė analizė, išryškinusi labai nevienodus teritorinių bendruomenių naudotų archeologijos objektų ir jų kompleksų kiekybinius bei kokybinius parametrus. Akivaizdu, kad vėlyvajame geležies amžiuje greta viena kitos egzistavusios teritorinės bendruomenės buvo labai nevienodos karinės bei ekonominės galios (tai patvirtina ir gausi šio laikotarpio archeologinių tyrinėjimų medžiaga). Be to, taip mano ir dauguma šia problematika besidominčių tyrinėtojų (Gudavičius, 1989; Lang, 2003; Simniškytė–Strimaitienė, 2004; Šešelgis, 1989, 1996; Zabiela, 1995; Žulkus, 2004). Jų darbuose žemiausios hierarchijos pakopos (dažniausiai trijų pakopų hierarchinėje sistemoje) bendruomenės vadinamos *sodybomis, laukais, neįtvirtintomis gyvenvietėmis, kaimais* ir kt. Keli kaimai tuo metu jau vienijosi apie vieną centrą – vidutinio ar aukščiausio rango gyvenvietę su piliakalniu ir kartu sudarė *pilies apygardą* (Zabiela, 1995) – antrojo hierarchinio lygmens teritorinę administracinę vienetą. Manoma, kad didesnio pavojaus atveju į pilį gintis subėgdavę apygardos kaimų gyventojai (Zabiela, 1995). Kelios pilių apygardos šiame laikotarpyje greičiausiai jau buvo pavaldžios dar aukštesnio hierarchinio lygmens centrui ir kartu sudarė savarankišką valsčių (arba *mažąją žemę*) (preliminariais tyrimais X–XII a. Žemaitijoje jų pavyko išskirti net 17) (pav.). Preliminariai jungiant atskiras teritorines bendruomenes į pilių apygardas bei valsčius vadovautasi ne tik kvalimetrinės analizės rezultatais bei teritorinės kaimynystės faktoriumi, bet atsižvelgta ir į geografinę aplinką. Dauguma teritorinių bendruomenių buvo įsikūrusios prie upių. Savaiame suprantama, net ir didžiosios regiono upės (Dubysa, Jūra, Venta) vargu ar buvo laivuojamos, tačiau pagrindiniai keliai greičiausiai ėjo paupiais. Panašiai mano ir archeologas R. Jarockis, tyręs urbanizacijos procesus XIII–XVI a. lietuviškojoje Žiemgalos dalyje (Jarockis, 2003). Tad upių slėniai ir galėjo būti ta ašis, kuria vyko ankstyvieji integracijos procesai. Ir atvirkščiai, kai kurios geografinės aplinkos savybės (žemos, supelkėjusios teritorijos ir pan.) galėjo būti ir kliūtis integracijai.

Pav. Žemaitijos teritorijos apgyvenimo sistema X-XII a.

Fig. Samogitian territorial settlement system in the 10th-12th centuries.

Vėlyvajame geležies amžiuje didžiųjų (tikrųjų, minimų jau ir vėlyvesniuose istoriniuose šaltiniuose) žemių (Karšuva, Knituva, Medininkai, Saulė ir pan.) greičiausiai dar nebuvo. Ir iš viso Žemaitijoje integracijos procesai buvo lėtesni, nei, tarkim, Lietuvoje (siaurąja to laikmečio prasme) (Gudavičius, 1989; Lietuvos, 1985). Tačiau gana tankus vakarinės ir

pietvakarinės Žemaitijos dalies apgyvenimo tinklas, reikšmingų centrų iškilimas (Burbiškės, Girgždūtė ir kt.), ypač išskirtinė Medvėgalio bendruomenės galia rodo, kad šiame regione jau formavosi keturių pakopų hierarchinė sistema – **Medininkų žemės** branduolys. Apie kitus valsčius to dar pasakyti negalima. Žinoma, negalima atmesti ir H. Lovmianskio iškeltos ir kai kurių tyrinėtojų palaikomos hipotezės, kad net XIII a. pradžioje dar jokios Medininkų žemės nebuvo, o vakarinėje šios teritorijos dalyje egzistavo savarankiški Laukuvos (centras galėjo būti Burbiškių piliakalnis) ir Tverų valsčiai (Daugirdas, 1997; Maksimaitienė, 1991). Pačią Medininkų žemę H. Lovmianskis, O. Maksimaitienė ir A. Nikžentaitis laiko gana vėlyvu teritoriniu dariniu (Daugirdas, 1997). Kiek kitokios nuomonės yra geografai V. Daugirdas, Žemaitijos valsčių integracijos užuomazgas siejantis kaip tik su Medininkų žeme (Daugirdas, 1997). Akivaizdu, kad gerokai tankiau apgyventoje vakarinėje ir pietvakarinėje Žemaitijos dalyse integracijos procesai vyko sparčiau nei rečiau apgyventoje šiaurinėje, rytinėje ir pietinėje jos dalyse (pav.).

Be jau minėto besiformuojančio Medininkų (Medvėgalio) žemės branduolio, Žemaitijos regione ima ryškėti ir kitų, kiek mažesnių, jau vėlyvesniuose istoriniuose šaltiniuose minimų Žemaitijos valsčių (ar *mažųjų žemių*) užuomazgos. Į rytus nuo Medvėgalio, centrinėje Žemaitijos dalyje, išsiskiria Papilių (ir Papilalio) piliakalnių pagrindu išskirtos teritorinės bendruomenės ir jų formuoti arealai. Pateiktoje kartoschemoje čia išskirti du valsčiai, tačiau visas galėjo būti ir vienas. Vėlyvesnių istorijos šaltinių pagrindu šiame regione lokalizuojamas dar XIII a. pradžioje savarankiškas buvęs Medininkų Kražių valsčius, tik XIV a. tapęs Medininkų žemės dalimi (Maksimaitienė, 1991).

Šiaurės vakarinėje Žemaitijos dalyje aiškiai išsiskiria Šatrijos bendruomenė. Šiame regione buvo ir daugiau pajėgių teritorinių bendruomenių (Biržuvėnų, Šaukštelio, ypač Getautės), tačiau visos jos savo gynybine galia tikrai neprilygo Šatrijos bendruomenei. Archeologas V. Žulkus, aptardamas kuršišką Ceklio žemę, mini į rytus nuo jos buvus Viešvės žemę, kurią sieja su Biržuvėnų, Getautės ir Lauko Sodos piliakalniais (Žulkus, 2004). Šis vėlyvesnis teritorinis darinys tarsi buvo vakarinėje išskirtojo Šatrijos valsčiaus (*mažosios žemės*) dalyje. O gal Viešvės žemę (valsčių) būtų galima tapatinti su visu Šatrijos valsčiumi (pav.)?

Rečiau apgyventoje šiaurės rytinėje Žemaitijos dalyje išsiskiria gynybiškai labai pajėgi Bubių teritorinė bendruomenė. Kaip tik Bubių piliakalnio vietoje lokalizuojama karų su vokiečių ordiniais metu išgarsėjusi Dubysos pilis. X–XII a. šio piliakalnio gynybinių įrenginių parametrai gal dar ir nebuvo tokie išpūdingi, tačiau labai tikėtina, kad Bubių piliakalnis jau tada buvo šio mikroregiono centras (XX a. pradžioje piliakalnį kasinėjo L. Kšivickis; radiniai datuojami X–XIV a.). Vėlesniais laikais šiame regione susiformavo polietninė Saulės žemė, integravusi ne tik žemaitiškas, bet ir žiemgališkas dabartinių Šiaulių apylinkių teritorijas.

Retai apgyventoje rytinėje Žemaitijos dalyje savus mikroregionus (valsčius) formavo Kubilių, Molavėnų, Padubysio teritorinės bendruomenės. Pietrytinėje Žemaitijos dalyje išskirtąjį Padubysio valsčių galima sieti su XIII a. pradžioje minimais, H. Lovmianskio lokalizuotais Betygalos (Padubysio teritorinė bendruomenė) ir Raseinių valsčiais, o išskirtąjį Molavėnų valsčių – su XIII a. pradžioje istoriniuose šaltiniuose minimu Viduklės valsčiumi.

Kariniu požiūriu gana stiprios teritorinės bendruomenės ir jų formuojami arealai (valsčiai) išsiskiria ir pietvakarinėje Žemaitijos dalyje. Daugiausia jie driekiasi palei šio regiono upes (Jūrą, Akmeną, Ančią). Palei Ančią nusidriekę išskirtieji Gudelių ir Ivangėnų valsčiai ryškių centrų neturi. Iš tikrųjų pastarieji galėjo sudaryti ir vieną valsčių. Labai kompaktiškas Kalvalių valsčius taip pat galėjo sudaryti vieną teritorinį darinį su gretimu

Vedrių valsčiumi. Tačiau šių valsčių panašaus karinio pajėgumo centrai – Kalvalių ir Vedrių bendruomenės, tad šiuo atveju buvo išskirti du savarankiški valsčiai. Palei Jūros upę aiškiau išsiskyrė trys valsčiai. Tai gana kompaktiškas Padievaičio valsčius, gana sunkiai interpretuojamas policentrinis Vilkų Lauko valsčius ir Pagramančio valsčius. Nors kvalimetrine analize šiame regione aukščiausiai buvo įvertinta Vilkų Lauko bendruomenė (du greta esantys piliakalniai, kurių vienas – su priešpiliu, išpūdingi gynybiniai įtvirtinimai), papėdės gyvenvietės nebuvimas verčia abejoti, kad būtent čia buvo šio valsčiaus centras. Juolab kad visiškai netoli buvo taip pat gerai įtvirtintas Dapkiškės piliakalnis, kurio papėdėje rasta senovės gyvenvietė. Tad Vilkų Lauko piliakalniai greičiau buvo kažkoks grynai gynybinis kompleksas, galbūt net pakankamai vėlyvas, saugojęs pietines Žemaitijos prieigas nuo Kryžiuočių ordino antpuolių. Kalbant apie pietvakarių Žemaitiją nereiktų pamiršti ir vėlyvesnio gana įdomaus teritorinio darinio – Karšuvos žemės. Sunku įsivaizduoti, kad ši žemė, kaip mano H. Lovmianskis, O. Maksimaitienė ir kai kurie kiti tyrinėtojai, galėjo driektis nuo Kuršių marių iki pat Seredžiaus, aplenkdamas Skalvą, bet kartu apimdama ir pietinę Žemaitijos dalį (Maksimaitienė, 1991). Pirmiausia, tokiu atveju tai turėjo būti polietninis darinys, integruojantis į vieną teritorinį darinį lamatiečius (kartais dar vadinamus pietiniais kuršiais ar vakariniais skalviais), pietinius žemaičius ir Seredžiaus, Veliuonos bei Jurbarko apylinkių gyventojus – aukštaičius. Antra, tokią žemę net į tris dalis turėjo suskaidyti didžiulės retai apgyventos teritorijos – tarpgentinės dykros. Na, tikrai negalima atmesti ir hipotezės, kad XIII–XIV a. šios, iki tol retai apgyventos teritorijos, vis dėlto buvo įsisavintos (pavyzdžiui, XIII a. įrengtas Eržvilko piliakalnis). Tačiau bent jau X–XII a. šioje teritorijoje jokio panašaus teritorinio darinio užuomazgų išvelgti tikrai neįmanoma (pav.).

Išvados

1. Nepaisant specifinio archeologijos objektų duomenų bazės neišbaigtumo, pačių duomenų nevienareikšmio interpretavimo, pasirinktas kvalimetrinės analizės lyginamasis metodas yra tinkamas atlikti archaiškos sėslos teritorijos apgyvenimo sistemos erdvinę faktoriinę analizę.

2. Svarbiausias veiksnys, lėmęs X–XII a. žemaičių teritorinių bendruomenių hierarchinę padėtį tarp kaimyninių bendruomenių, buvo jų karinė ir su pastarąja artimai susijusi ekonominė galia. Tad kvalimetrine analize aukščiausiai buvo įvertintos tos teritorinės bendruomenės, kurių naudoti archeologijos objektai (pirmiausia piliakalniai) turėjo ryškiausias jų didelę gynybinę galią įrodančius požymius.

3. Vėlyvajame geležies amžiuje išryškėjusi karinė bei socialinė–ekonominė diferenciacija tarp atskirų kaimyninių teritorinių bendruomenių lėmė keliapakopės (dažniausiai dvipakopės ir tripakopės) hierarchinio pavaldumo teritorinės administracinės sistemos susiformavimą. Preliminariai X–XII a. Žemaitijoje išskirta 17 tokių visiškai ar iš dalies suverenių teritorinių darinių (valsčių).

4. Jau X–XII a. tankiau apgyventoje vakarinėje Žemaitijos dalyje ima ryškėti keturių pakopų teritorinės administracinės sistemos užuomazgos – Medininkų žemės branduolys (su Medvėgalio bendruomene centre). Kitoje Žemaitijos dalyje politinės integracijos procesai tuo metu dar buvo silpni.

Gauta 2005-03-16

Literatūra

- Berglund B. E., Malmer N., Pearsson T.** (1991). Landscape-Ecological Aspects of Long-Term Changes in the Ystad Area: The Cultural Landscape During 6000 Years in Southern Sweden – the Ystad Project. B. E. Berglund (Ed.), *Ecological Bul.*, Vol. 41, p. 405–424.
- Baranauskas T., Zabiela G.** (1996). Deltuvos žemė, *Lietuvos istorijos metraštis. 1995 metai*, Vilnius, p. 5–14.
- Daugirdas V.** (1997). Lietuvos teritorinio administracinio suskirstymo geografinė analizė: Dr. disertacija, Vilnius.
- Genys J.** (1989). Miestų kūrimosi Vakarų Lietuvoje klausimu. *Vakarų baltų archeologija ir istorija*, Klaipėda, p. 128–137.
- Genys J.** (1995). Miestų kūrimasis Vakarų Lietuvoje, *Baltų archeologija*, t. 2, p. 12–14.
- Goudie A. S.** (1987). Geography and Archaeology: The Growth of Relationship. *Landscape and Culture. Geographical and Archaeological Perspectives*, Oxford, p. 11–25.
- Grau Mira I.** (2003). Settlement Dynamics and Social Organization in Eastern Iberia During the Iron Age (Eighth–Second Centuries BC), *Oxford J. of Archaeology*, Vol. 22(3), p. 261–279.
- Gudavičius E.** (1989). Kryžiaus karai Pabaltijyje ir Lietuva XIII amžiuje, Vilnius.
- Hamerow H.** (2002). Early Medieval Settlements: The Archaeology of Rural Communities in Northwest Europe, AD 400–900, Oxford.
- Hedeager L.** (1992). Iron Age Societies: From Tribe to State in Northern Europe, 500 BC to 700 AD, Oxford.
- Hill J. D., Lucy S. J., Sorensen M. L. S.** (2001). Long-Term History on a Danish Island: The ALS project, *Acta Archaeologica*, Vol. 72(2), p. 91–107.
- Jarockis R.** (2003). Lietuviškosios Žiemgalos dalies apgyvendinimo raida XIII–XVI amžiuje, *Lietuvos archeologija*, t. 24, p. 9–16.
- Kavaliauskas P.** (1992). Metodologiniai kraštotvarkos pagrindai, Vilnius.
- Kavoliūtė F.** (2000). Lietuvos kultūrinio kraštovaizdžio ištakos, *Geografijos metraštis*, t. 33, p. 20–28.
- Kavoliūtė F.** (2004). Senieji kultūriniai arealai ir jų pėdsakai Žemaitijos kraštovaizdyje, *Geografija*, t. 41, p. 24–29.
- Kuna M.** (1991). The Structuring of Prehistoric Landscape, *Antiquity*, Vol. 65(247), p. 332–347.
- Lageras P.** (1996). Vegetation and Land-Use in the Smaland Uplands, Southern Sweden, During the Last 6000 Years, *LUNDQUA Thesis*, Vol. 36, p. 1–39.
- Lang V.** (2003). From Centre to Periphery: Establishment and History of the Agricultural Settlement in the Vihasoo–Palmse Area (Virumaa, North Estonia), *Acta Archaeologica*, Vol. 74(1), p. 123–188.
- Lietuvos TSR istorija (Nuo seniausių laikų iki 1917 metų)** (1985). B. Vaitkevičius (ats. red.), Vilnius.
- Maksimaitienė O.** (1991). Lietuvos istorinės geografijos ir kartografijos bruožai, Vilnius.
- Menotti F.** (2003). Cultural Response to Environmental Change in Alpine Regions: The Displacement Model, *Oxford J. of Archaeology*, Vol. 22(4), p. 375–396.
- Sahlqvist L.** (2001). Territorial Behaviour and Communication in a Ritual Landscape, *Geografiska Annaler Series B: Human Geography*, t. 83(2), p. 79–102.
- Simniškytė–Strimaitienė A.** (2004). Kultūrinė dinamika Sėlos regione I–XIII a. po Kr.: Dr. disertacija/Vilniaus un-tas.
- Šešelgis K.** (1989). Lietuvos gyvenvietės iki XIII a., Vilnius.
- Šešelgis K.** (1996). Lietuvos urbanistikos istorijos bruožai (Nuo seniausių laikų iki 1918 m.), Vilnius.
- Tučas R.** (2004). Žemaitijos regionas vėlyvajame geležies amžiuje (teritorijos apgyvenimo sistemos požiūriu): Magistro darbas/Vilniaus un-tas.
- Vasks A.** (2001). Apdzīvotība Selpils mikrorajona bronzas un dzelzs laikmeta, *Latvijas Vestures Institūta Žurnals*, Nr. 1, p. 29–53.
- Zabiela G.** (1992). Našija Lietuvos valstybės kūrimosi išvakarėse. *Rytų Lietuva. Istorija, kultūra, kalba*, Vilnius, p. 12–24.
- Zabiela G.** (1995). Lietuvos medinės pilys, Vilnius.
- Žulkus V.** (2004). Kuršiai Baltijos jūros erdvėje, Vilnius.

Rolandas Tučas
Vilnius University

The territorial organization of the Samogitian communities in the 10th–12th centuries

Summary

Thanks to a considerable increase in archaeological material and technological possibilities of processing such material, we have conditions for wider generalized studies. In this context, the need for inter-disciplinary researches has increased.

This article presents analysis of the 10th–12th centuries settlement system in Samogitia using statistical, qualimetric and factorial cartographic analysis methods. Territorial spread of the 10th–12th centuries Samogitian communities and their territorial-administrative organization is analysed herein. The provisions of Centre–Periphery Theory have been used widely in this research.

Based on archaeological objects, attributed to the 10th–12th centuries Samogitian database in *Arc View 3.2a* software environment, the archaeological objects of the mentioned period have been cartographed and joined into archaeological object complexes in the local territories. 104 Samogitian territorial communities of the 10th–12th centuries have been distinguished. Characteristic and parameters of the archaeological objects and the complexes thereof used by the territorial communities, were very uneven and can be taken as an evidence of different military and economic power. In the context of inter-tribal quarrels and attacks of aggressive Vikings, economic and, in particular, military power of the communities was at that time a very important characteristic of the community's hierarchic status. Thus, weak communities could then hardly exist independently. In order to group territorial Samogitian communities of the 10th–12th centuries according to their power, a qualimetric analysis of archaeological objects and complexes used was performed. The all 104 Samogitian territorial communities of the 10th–12th centuries were divided into three hierarchic “weight” groups.

Based on the three levels, the territorial-administrative systems of the 10th–12th centuries (village – castle district – small land) (which is proved by qualimetric analysis and existence whereof is accepted by the majority of the researchers of that period) and taking into consideration the territorial neighbourhood factor and peculiarities of geographical environment (hydrographic network, nature barriers (marshes, etc.)), 17 absolutely or partially sovereign small lands were distinguished. It should also be pointed out that the rudiments of the four-level territorial-administrative system began to develop in the western part of the region, i.e. Medininkai land nucleus (with Medvėgalis community in the centre).

Not very comprehensive database and confinement to qualimetric evaluation and factorial territorial analysis of only the known archaeological objects, without attempting to relate the results achieved with the reconstructions of a slightly older (13th–14th centuries) historical lands in the territory of the Samogitia, are the main shortcomings of the research. An original methodology based on qualimetric analysis in the researches of archaic territory's settlement system is an advantage of this research.